

Tiberius Lambergen, een tijdgenoot van David de Gorter

door

CH. H. ANDREAS

(Biologisch Centrum, afd. Plantensystematiek, Haren, Gr.)

Een bijdrage over „de oude tijd” in Gorteria, is dat passend? De wetenschap echter dat S. J. van Ooststroom in de historie der botanie belang stelt, heeft mij voor deze gelegenheid toch een kleine terugblik in die geschiedenis doen werpen.

Binnenkort viert Gorteria haar tiende verjaardag. En al vanaf het begin is Van Ooststroom een der redacteuren geweest van het in 1961 nieuw uitgekomen tijdschrift, dat genoemd werd naar David de Gorter, de schrijver van een „Flora belgica”.

Van De Gorter is wel het een en ander bekend: dat hij leefde van 1717 tot 1783, dat hij een zoon was van Johannes de Gorter, een Harderwijkse hoogleraar en de promotor van Linnaeus, dat hijzelf eerst lector in de geneeskunde en vervolgens buitengewoon hoogleraar in de kruidkunde was in Harderwijk en dat hij er met Linnaeus heeft gebotaniseerd.

Minder bekend is het waarschijnlijk, dat David de Gorter ook op de nominatie heeft gestaan om professor in Groningen te worden. Daar overleed begin 1753 de medicus en botanicus, tevens hortusdirecteur prof. J. H. Croeser, na een ambtsperiode van bijna 30 jaar, welke voor de tuin niet al te gunstig schijnt te zijn geweest.

In die tijd was de hortus blijkbaar zeer nauw bij „het leven van alledag” der Groningers betrokken, te nauw zelfs. Waarom anders zouden Curatoren der — toen nog Provinciale — Academie tot twee keer toe prof. Croeser tot matiging van zijn ál te bereidwillige dienstbaarheid hebben aangemaand?

1725: „De Heeren Curatoren synde geïnformeert, dat de Orange en andere boomen de Provincie toebehorende, door het veelvuldig snoejen, ter occasie dat tot dusverre is gepractiseerd geworden, dat de Professores bij trouwen of anders om takjens en andere groente wierden angesogt, 't welke beswaarlijk door deselve is geweigert worden, also seer veel komen te lijden, hebben de Heeren Curatoren verstaan ende geresolveert, dat de professor Crouser inkomstig tot conservatie van de boomen sulks sal hebben te declineeren”.

1731: „Op het gemoveerde ter Vergaderinge, hebben de Heeren Curatoren deser Prov.^e: Academie goedgevonden en verstaan de Professor Croeser te gelasten, gelijk gelast word door desen, om gene andere boomen of gewassen, als die de Prov.^e: toebehoren in het Prov.^e: reconditorium an te nemen of te bewaren, in verwagtinge dat hier door de gewassen en boomen van de Prov.^e: alle avantage daar van gerequireert sullen genieten”.¹⁾

Gedurende de bijna 30 jaar van zijn professoraat was Croeser de enige hoogleraar die in de medische faculteit nog was overgebleven. Na zijn dood werd besloten deze faculteit nieuw leven in te blazen en althans twee der vacatures te doen vervullen. In een ervan werd Wouter van Doeveren benoemd.

Voor de opvolging van Croeser, in zijn functies van medicus, botanicus en directeur van de hortus, was er een voordracht waarop niet minder dan 10 namen stonden. De eerste drie waren David de Gorter, Petrus Camper en Tiberius Lambergen.

Het was tenslotte Lambergen die als hoogleraar in de medicijnen, chemie en botanie werd aangesteld en ook de tuin moest beheren. Hij kreeg een jaarsalaris van f 1200,—, vrije woning, vergoeding van tuinkosten (die hij echter ieder jaar eerst moest voorschieten) en toezegging van de aanstelling van een hortulanus.

De Gorter en Lambergen waren even oud en beiden al professor, resp. in Harderwijk en Franeker. Waarom werd De Gorter, die bovenaan op de lijst stond, dan niet in Groningen benoemd? Harderwijk zal misschien wel (weer) moeite hebben gedaan om hem te behouden, maar De Gorter kan ook de dupe zijn geworden van een conflict, waar hij zelf niet bij was betrokken.

Lambbergen was een in 1717 geboren predikantszoon uit Friesland en persona grata aan het stadhoudelijk hof te Leeuwarden. Dat had bijgedragen tot zijn hoogleraarsbenoeming in Franeker in 1749, die overigens enige tegenstand ondervond. Als collega-medicus trof hij daar Petrus Camper aan, met wie de

¹⁾ Dit „reconditorium” was de in 1656 ten tijde van Henricus Munting gebouwde orangerie. Dez: Munting was botanisch hoogleraar te Groningen en stichter van de hortus aldaar, oorspronkelijk zijn particuliere tuin.

samenwerking zeer slecht zou blijken te zijn. Camper was driftig van aard, Lambergen had een onbuigzaam karakter; bovendien waren hun opvattingen over de kruidkunde zeer verschillend.

Om de „schuld” van het hof aan een onhoudbaar geworden toestand te delgen, de twee professoren te scheiden en de twisten te doen eindigen, wenste de prinses-gouvernante Anna (regentes voor haar zoon, stadhouder Willem V), dat Lambergen voor een der vrijgekomen professoraten van Groningen zou worden gekozen. Hij liet in Franeker de befaamde hortulanus David Meese achter en een tuin, die enkele jaren later al 3000 „soorten” telde.

David de Gorter en zijn vader viel spoedig een andere eer te beurt. Zij werden door keizerin Elizabeth van Rusland aangezocht voor de positie van lijfarts aan haar hof. David bleef er 8 jaar (1754—1762), zijn vader 4 jaar.

De benoeming van Lambergen in Groningen dateert van 1753. Kort vóór zijn komst hadden Curatoren al blijk gegeven van de wil tot verbetering van de hortus en tevens van vooruitstrevendheid, toen zij schreven, dat de Academietauin „volgens thans vigerende systemata” moest worden ingericht. Ook stelden zij f 500,— beschikbaar met het oog op een in Leiden te houden „considerabele verkooping” van planten en andere gewassen.

Uit zijn in Franeker en Groningen uitgesproken oraties blijkt al wel, dat de medicus Lambergen grote belangstelling voor de plantkunde had. In Franeker (1751) heette zijn rede: „De Amico Historiae Naturalis cum Medicina connubio”; in Groningen (1754) was één der onderwerpen: „Encomia Botanices ejusque in Re Medica Utilitatem singularem”. Wat uit die titels niet zo duidelijk blijkt, is, dat Lambergen waardering had voor de plantkunde als zodanig en niet uitsluitend uit medisch oogpunt.

Onder zijn leiding kwamen in Groningen zowel op botanisch als op tuintechnisch gebied talrijke verbeteringen tot stand. Zo werd in 1755 een stookkas gebouwd (later „palmenkas” genoemd), die echter enkele jaren geleden heeft moeten wijken voor een nieuwe tijd. Alleen een gedenksteen, welke in een der muren was ingemetseld, is bewaard gebleven.

Ruimte voor het opbergen van bibliotheek en „rariteiten” werd gevonden door de bouw van een tweede etage op de ambtswoning, daar Lambergen beslist geen ruimte wilde onttrekken aan de toch al kleine hortus, waarin hij met overgave werkte. Van de toegezegde hortulanus is tot dusverre nog geen spoor ontdekt.

Hoewel er, voor zover bekend, geen schriftelijke bewijzen zijn, is het toch wel aan te nemen dat het Lambergen was, die aan de wens van Curatoren uitvoering heeft gegeven en de tuin volgens een der toen nieuwere systemen heeft ingericht.

Welk systeem precies? Het ligt natuurlijk voor de hand daarbij aan Linnaeus te denken. A. van Royen in Leiden en E. J. van Wachendorff in Utrecht hadden diens systeem al eerder ingevoerd. Van diezelfde van Royen was Tiberius Lambergen, na zijn promotie in 1740 te Franeker, nog gedurende twee jaar leerling geweest. In één van zijn Groningse oraties — hij hield er twee — noemde hij deze leermeester met eerbied, evenals Linnaeus, A. (von) Haller en (J. H.) Burckhard. En uit sommige tekstgedeelten van die rede blijkt wel, dat Lambergen met het systeem van Linnaeus op de hoogte was.

Zouden de „naamhouten” in Groningen ten tijde van Lambergen ook al binaire namen hebben gedragen, zoals die door David de Gorter voor het eerst in ons

land in een flora, zijn Flora belgica, werden gebruikt? Waarschijnlijk is dat wel. Bewijs van toepassing van die nomenclatuur in Groningen dateert echter pas van 1802, toen er een Catalogus verscheen van de hand van J. G. Roman, hortulanus ten tijde van Petrus Camper.

Tien jaar na zijn benoeming, in 1763, overleed Lambergen. Maar de Gorter, hoewel in het vaderland teruggekeerd, kwam blijkbaar ook toen niet in aanmerking voor de bezetting van de vacature. Petrus Camper werd de opvolger van Lambergen, als medicus, als botanicus en als directeur van de Groningse hortus; de chemie ging naar van Doeveren.

Zou men Lambergen een botanicus-medicus noemen, dan was Camper een medicus-botanicus, die de plantkunde nog voornamelijk als onderdeel van de medische wetenschap beschouwde. Over de plantensystematiek zei hij:

„De meesten hebben zich, onbegrijpelijkerwijze, meer toegelegd op de kennis van het aantal meeldraden en stampers, van den verschillenden vorm der bloemkelk, dan op die van de werkzaamheid der planten. Zij hebben zich meer moeite gegeven om de planten hare juiste plaats in hortus of herbarium aan te wijzen, dan om hare eigenschappen, of hare aanwending in de Genees- of Heelkunde te leren kennen . . .”

„ . . . Doch de voortdurende veranderlijkheid, die den voorganger van alle hedendaagse kruidkundigen, Linnaeus, kenmerkt bij de zamenstelling van zijn systeem, bewijst zonneklaar, dat de beginselen der Kruidkunde nog niet op de wetten der natuur berusten”.

Ondanks zijn bezwaren tegen Linnaeus hield Camper zich toch aan diens systeem, dat vermoedelijk al door Lambergen was ingevoerd. Maar hij zou bij iedere plant in de tuin de medicinale betekenis vermelden en op die manier

„ . . . de Kruidkundige zo nuttig mogelijk trachten te maken. Want het is immers ongerijmd te meenen, dat men de beginselen der Kruidkunde en hare meest onderhoudende hoofdstukken minder goed aan geneeskrachtige, dan aan zeldzame uitheemsche planten, zou kunnen onderwijzen en duidelijk maken”.

Deze uitspraak was bepaald niet lovend voor Lambergen, wiens streven het juist was geweest om planten uit alle delen van de wereld in de Groningse hortus bijeen te brengen.

Dat de oude glorie desondanks werd hersteld en de tuin in Campers jaren al gauw geprezen werd om zijn goede staat, is zeker voor een belangrijk deel het werk geweest van Lambergen, die bij zijn komst in Groningen de achteruitgang van de hortus sedert de tijd der Muntings (Henricus, Abraham en Albertus) diep had betreurd.

Feitelijk is Camper veel meer bekend geworden en gebleven als medicus en veterinair (veepest!), dan als botanicus en directeur van de Academietuin te Groningen. In eerstgenoemde hoedanigheden vooral is hij geëerd met een Petrus Campersingel in deze stad; collega van Doeveren kreeg zijn W. van Doeverenplein.

Maar er is geen singel, geen plein, ja zelfs geen straat voor Tiberius Lambergen, een man die toch uitstekend werk deed voor de plantkunde in Groningen.

Summary

A brief biography of Tiberius Lambergén (1717—1763) is given. Lambergen was appointed professor of botany (and medicine) at Franeker in 1749, and of botany, medicine and chemistry at the University of Groningen in 1753. Although there is no definite proof, it is probably correct to assume that Lambergen, apart from making many improvements, introduced the Linnean system and nomenclature into the Groningen botanic garden.

Lambergen was a colleague and contemporary of David de Gorter, professor of botany at Harderwijk, after whom this journal has been named.